

שימור שפה או איבוד שפה? הרוסית בקרב עולי חבר המדינות בישראל

סמדר דוניצה-שמידט

מצאי המחקר שערכתי מצביעים על כך שעל אף רצונם של העולים מחבר המדינות לשמר את שפתם ועל אף מאפייניה הייחודיים של עליית שנות התשעים, שעשויים היו לתמוך בשימור שפת האם, תאבד עלייה זו את שפתה הראשונה בדומה לעליות קודמות בישראל. מה שנמצא כמשפיע ביותר על ירידה בידע ובשימוש ברוסית הם משתנים שלא ניתן להימנע מהם וסביר להניח שיתרחבו עם השנים: שירות צבאי חובה, לימוד במערכת חינוך בעברית, שאיפה לניעות חברתית וכלכלית ואף קשרים חברתיים עם דוברי עברית.

המחקר שערכתי בדק את סיכויי העולים ממדינות חבר המדינות בשנות התשעים לשמר את הרוסית במקביל לרכישת העברית. כיום אין סבורים ששימור שפת אם מעכב כלל את רכישת השפה החדשה, ומקובלת אף הטענה שיש לו אף בעל יתרונות רבים כגון בתחום שיפור ההישגים הלימודיים בבית-הספר. ממצאי המחקר מצביעים על כך שעל אף רצונם של העולים לשמר את שפתם ועל אף מאפייניה הייחודיים של עלייה זו, שעשויים היו לתמוך בשימור שפת האם, תאבד עלייה זו את שפתה הראשונה, בדומה לעליות קודמות בישראל.

טענת היסוד של המחקר

תופעת ההגירה בעולם, ההולכת ומתרחבת בשנים האחרונות, מחייבת את המהגר לרכוש את שפת היעד, כדי להבטיח את הסתגלותו הכלכלית, החברתית ותרבותית בחברה החדשה. מצב זה עשוי להוביל לשני תרחישים אפשריים באשר לעתידה ומיקומה של שפת האם של קבוצת המהגרים.

הגדרות ראשוניות

תרחיש ראשון הוא איבוד זניחת שפת האם בעקבות רכישת השפה החדשה. תופעה זו מכונה 'איבוד שפה' (language shift) או 'דו לשוניות מחסירה (סובטראקטיווית)' (subtractive bilingualism), דהיינו רכישת שפה חדשה שבאה על חשבון שפת האם (Lambert, 1975). איבוד שפת האם הוא תהליך שעשוי להתחיל כבר בדור הראשון להגירה, אך סיומו של התהליך, דהיינו איבוד שפה מלא, אינו קורה אלא בדור השלישי ומכונה 'Three Generational Shift' (Fishman, 1991).

תרחיש שני, הפוך לקודמו, הוא של שימור שפת האם בצד רכישת השפה החדשה. תופעה זו מכונה בשם 'שימור שפה' (language maintenance) או 'דו-לשוניות מוסיפה (אדיטיווית)' (additive bilingualism), דהיינו רכישת שפה חדשה שאינה באה על חשבון שפת האם (Lambert, 1975). בניגוד לתפיסות מסורתיות שגרסו כי שימור שפת האם מעכב את רכישת השפה החדשה, נתפס כיום שימור שפה כמשאב לשוני חשוב, המאפשר את שמירת התא המשפחתי של המהגר, כמוביל להישגים לימודיים טובים יותר בבית הספר,

ד"ר סמדר דוניצה-שמידט היא מרצה להוראת שפות במכללת סמינר הקיבוצים.

כמעיד על הכרתה של חברת הרוב בזכויותיהם הבסיסיות של מהגרים לשמר על שפתם, תרבותם ומורשתם וכזה שאינו מעכב כלל את רכישת השפה החדשה (Cummins, 2001). רכישת שפת המקום מחד ושימור שפת האם מאידך מושפעים רבות מהיבטים חברתיים, כלכליים, אידאולוגיים, דמוגרפיים, ופסיכולוגיים. הבחירות הלשוניות (language choices) וההתנהגות הלשונית (language behavior) של המהגרים ישקפו במידה רבה את הסיכוי של הקבוצה לשמר את תרבותה ושפתה לצד רכישת השפה החדשה.

בישראל, כארץ קולטת הגירה, הדפוס השכיח בקרב קבוצות העולים השונות לאורך השנים היה של איבוד שפות האם המקוריות לטובת רכישת העברית, וזאת בעיקר בשל האידאולוגיה של כור ההיתוך וההגמוניה של העברית. ההנחה הרווחת הייתה כי רכישת העברית תלויה באיבוד שפת האם, ושפות העולים נתפסו לפיכך כאיום על השפה העברית (Ben-Rafael, 1994; Shohamy, 1994).

אחת מקבוצות העולים שטרם נחקרו סיכוייה לשימור או איבוד שפה היא קבוצת העולים מחבר העמים. מטרת מחקר זה הייתה איפוא לבדוק מהם הסיכויים לשימור השפה הרוסית בישראל, תוך כדי עמידה על התנהגותם הלשונית (ידע בשפה ושימושי שפה) והעדפותיהם הלשוניות של העולים.

בשנות התשעים עלו לישראל קרוב למיליון עולים מארצות חבר העמים (CBS, 2001). גל עלייה מסיווי זה שינה את הנוף הלשוני בישראל: אחד מכל שישה אנשים כיום הוא דובר רוסית. עלייה זו שונה באופייה מקבוצות קודמות של עולים והיא בעלת מאפיינים רבים העשויים לתרום לשימור שפת האם של הקבוצה. לדוגמה: זוהי עלייה גדולה מאוד, שהנמנים עימה עלו בפרק זמן קצר והיא מרוכזת באזורים גיאוגרפיים קטנים יחסית; זוהי עלייה חילונית, בעלת זהות לאומית נמוכה שהגיעה לישראל ללא מניעים אידאולוגיים; זוהי עלייה שיש לה קשרים רבים עם ארץ המוצא, עמדות חיוביות מאוד כלפי ארץ המוצא, שפת האם והתרבות שממנה הגיעו העולים והיא מגלה רצון לשמר את שפת האם; זוהי עלייה שלנמנים עימה יש אוריינות גבוהה בשפת האם ואין ידע קודם בעברית; זוהי עלייה שלה פרופיל תרבותי ולשוני הומוגני יחסית; היא סיגלה לה כוח פוליטי בישראל וברשותה כלי תקשורת (מדיה) רבים ברוסית (לשם וסיקרן, 1998).

גם בחברה הישראלית חלו בשנים האחרונות שינויים, העשויים לתמוך בשימור שפת העולים: גדלה ההכרה בחשיבות שימור שפות אם, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במדיניות הלשונית של ישראל (משרד החינוך, התרבות והספורט, 1996); התחזקה התחושה בקרב רבים שמקומה של העברית מובטח ולא נשקפת לה עוד סכנה; גדלה ההכרה בעובדה שבכפר הגלובלי של היום יש צורך בשפות אחרות וכי שפות הן משאב לאומי חשוב; התרחשו שינויים חברתיים בחברה הישראלית המובילים לתפיסה רבת-תרבותית ופלורליסטית יותר (Spolsky, 1996).

מנגד, קיימים גורמים העשויים להוביל דווקא לאיבוד השפה הרוסית בקרב העולים, ובהם: הצורך בעברית לשם השתלבות בשוק העבודה ושאיפת העולים לניעות (מוביליות) חברתית וכלכלית; מערכת חינוך בעברית שאינה מאפשרת כמעט שימור שפות אם; שירות

עולי חבר העמים בשנות ה-90

צבאי חובה שמהווה מכשיר חברות תרבותי בעל עוצמה רבה; אידאולוגיה חזקה של צורך בהגנה על העברית בקרב קבוצות מסוימת בחברה הישראלית; וצורך בלימוד השפה האנגלית בנוסף לעברית.

לאור גורמים סותרים אלו, קשה לדעת מה מהם סיכוייה של קבוצת העולים מחבר העמים לשמר את שפתה לאורך זמן ללא ביצוע מחקר מקיף שיספק עדות לכאן או לכאן.

המחקר הנוכחי התמקד בשלוש שאלות:

1. מהו הידע הלשוני (language proficiency) והשימושים הלשוניים (language use) של העולים מחבר המדינות?
2. מהם הגורמים המרכזיים המשפיעים על הידע הלשוני והשימושים הלשוניים של העולים?
3. מהם הסיכויים לשימור השפה הרוסית, לאור גורמים אלו?

שאלות המחקר

המדגם

אוכלוסיית המחקר כללה מדגם מייצג כלל-ארצי של 728 עולים מברית המועצות לשעבר בגילאי 17–65, שעלו מכל 15 הרפובליקות של חבר המדינות בין השנים 1990–1998. שפתם הראשונה של כל העולים הייתה רוסית. הם נבחרו באופן אקראי מתשעה יישובים באזורים גאוגרפיים שונים בישראל, באמצעות דגימת שכבות פרופורציונלית, כך שמספר הנחקרים מכל אזור גאוגרפי תואם ומשקף באופן יחסי את התפלגותם באוכלוסייה, בעזרתם של עוזרי מחקר דוברי רוסית כשפת אם. המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים של המדגם כגון מין, גיל, שנת עלייה, רפובליקת מוצא, סטטוס משפחתי, השכלה ומשלח יד, נמצאו בבדיקה תואמים את מאפייני כלל האוכלוסייה.

המדגם כלל 285 גברים (40%) ו-437 נשים (60%) שגילם הממוצע 38 (עם סטיית תקן של 12.5). 54% מהנחקרים הם בעלי השכלה אקדמאית, 27% בעלי השכלה מקצועית, 19% סיימו בית ספר תיכון ו-0.4% בלבד הם בעלי השכלה נמוכה משמונה שנות לימוד. רוב הנחקרים תיארו את עצמם כחילוניים (64%), והשאר מסורתיים (36%). המוטיבציה לעזיבת ברית המועצות, כפי שצוינה על-ידי הנחקרים, הייתה ברובה ממניעים כלכליים (44.5%) ופוליטיים (33.1%). רק 3.5% ציינו מניעים אידיאולוגיים. מניעים נוספים שהוזכרו היו איחוד משפחות (5%), בעיות בריאות (3.5%) ואנטישמיות (2%).

כלי המחקר

במחקר נעשה שימוש בשלושה כלי מחקר:

1. שאלוני דיווח עצמי בשפה הרוסית (N=728), שכללו פרטים אישיים ומשתני רקע; ידע ויכולת לשונית בעברית, רוסית ואנגלית; שימושי שפה ובחירות לשוניות בקונטקסטים שונים (בבית, עם חברים, ובעבודה/בית הספר); העדפות לשוניות; הרגשת השתייכות קבוצתית וזהות (רוסית, יהודית, ישראלית); עמדות וסטראוטיפים לשוניים;

ורשתות חברתיות עם דוברי רוסית ועברית. מחקר חלוץ בוצע טרם העברת השאלונים (N=27). השאלון תוקף באמצעות ניתוח גורמים, ונבדקה מהימנותם של המדדים באמצעות בדיקת עקביות פנימית. רוב המדדים הם בסולם ליקרט, הנע בין 1-5: ציון גבוה מציין ידע ויכולת לשונית גבוהה יותר, תחושת זהות חזקה יותר, ועמדות חיוביות יותר. לבדיקת אחת עשרה השערות המחקר נעשה שימוש בניסוחי שונות, רגרסיות ובמודל משוואות מבניות (LISREL).

2. שחזור זיכרונות (N=23) שבהם התבקשו הנבדקים לכתוב באופן חופשי את זיכרונותיהם בנוגע לעלייה לישראל, קשיי הסתגלות וציפיותיהם מהחברה הישראלית.
3. ראיון עומק אישי מובנה למחצה (N=10), שבוצע עם הנחקרים מספר שבועות לאחר מילוי השאלונים. מטרת עריכת הראיון היו לתקף ולאמת את הממצאים הכמותיים, לאסוף מידע מעמיק יותר מהנחקרים, ולקבל עזרה בהסבר ובפירוש הממצאים.

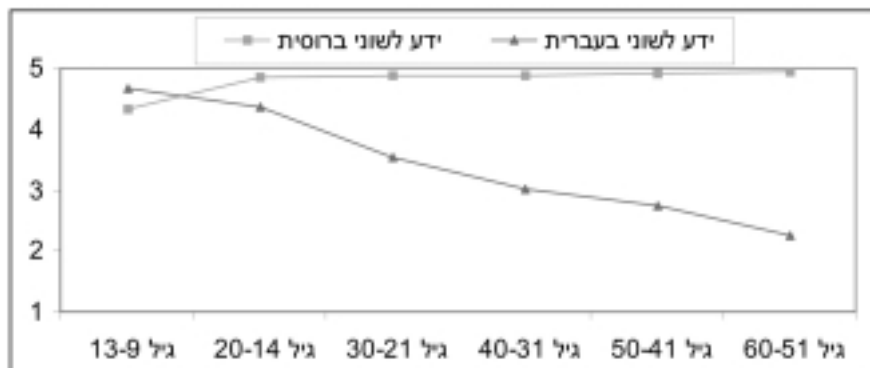
עיקר ממצאי המחקר

ידע לשוני ברוסית ובעברית

כפי ששוער, נמצא הבדל מובהק בין הידע הלשוני של העולים ברוסית לעומת עברית. בעוד שהידע הלשוני ברוסית גבוה מאוד (M=4.88; S.D=0.38), הידע הלשוני בעברית נמוך יותר (M=3.31; S.D=1.15). הידע הנמוך בעברית בא לידי ביטוי בכל מיומנויות הלשון, אך בייחוד ביכולת האוריינית של העולים (לדוגמה: ממוצע של 2.60 בלבד מתוך 5.00 בכתבית מכתב פורמלי, 2.66 בקריאת ספר) לעומת יכולת תקשורתית גבוהה יותר (לדוגמה: 4.00 בניהול שיחה פשוטה).

אולם כאשר חולקו הנבדקים לשש קבוצות על-פי גילם בעת העלייה לישראל, הסתמנה מגמה הפוכה בקרב עולים שהגיעו ארצה בגיל 9-13, כפי שניתן לראות בגרף מס' 1. בקרב קבוצה זו יש ירידה מובהקת ביכולת הלשונית ברוסית, והידע של הנמנים עם קבוצה זו ברוסית (M=4.33) נמוך באופן מובהק מהידע בעברית (M=4.65).

נתון נוסף המעיד על שחיקה ביכולת הלשונית ברוסית הוא שמתוך 464 נחקרים שיש להם ילדים, 24% דיווחו על העברית כשפה הראשונה של ילדיהם ועל הרוסית כשפה שנייה.

גרף מס' 1: ידע לשוני ברוסית ובעברית על-פי גיל בעת העלייה לישראל

גם בראיונות טענו העולים שהעברית של ילדיהם ו/או נכדיהם טובה מאוד, ושחלקם כבר אינם יודעים רוסית כמו שצריך והם זקוקים להסבר ותרגום בחלק מהמקרים.

שימושים לשוניים

השימושים הלשוניים (language use) בעברית וברוסית נבדקו בהקשר הביתי, במגע עם חברים ובמקום העבודה. נמצא כי בעוד שבהקשר הביתי יש שימוש נרחב ברוסית ($M=1.53$) כאשר $1=$ רק רוסית), מחוץ לבית יש שימוש רב יותר בעברית ($M=2.92$) כאשר $5=$ עברית בלבד). עם זאת יש לציין כי גם בבית אין שימוש בלעדי ברוסית וכי העברית חודרת גם לתוך ההקשר הביתי.

מתוך הראיונות עלו מספר סיבות לתופעה זו. ראשית, עולים רבים ציינו כי השהות בבית היא הזדמנות טובה בשבילם לתרגל את העברית עם הילדים שיוצאים יותר מהם. שנית, חלק מהעולים ציינו שילדיהם מחייבים אותם לדבר עברית ומסרבים לתקשר עימם ברוסית בגלל שהם מתביישים ברוסית; סיבה שלישית היא החשש שהילדים לא ידעו מספיק עברית, אם לא יתרגלו אותה גם בבית. לבסוף, צוין חוסר הטעם שבתרגום אירועים 'שקרו' בעברית לרוסית, כיוון שקל יותר להשאיר זאת בשפת המקור.

העדפות לשוניות

בשאלה פתוחה התבקשו הנבדקים לציין בסדר יורד ארבע שפות, כולל שפתם הראשונה, שהכי חשוב, לדעתם, לדעת. התפלגות דירוג העדפותיהם הלשוניות של העולים מצביעה על כך שהעברית, שדורגה במקום הראשון, היא השפה החשובה ביותר לדעתם (53%), אנגלית דורגה במקום השני (40%) ואילו רוסית דורגה כשפה השלישית בחשיבותה (37%). במקום הרביעי דורגו שפות בית נוספות (כגון אוקראינית ולטבית), שפות עולם אחרות (כגון צרפתית, ספרדית ויפנית) וערבית.

על השאלה האם היו מעוניינים ללמוד בקורסים נוספים לשיפור השפה, השיבו 70% מהנחקרים בחיוב לקורס בעברית ו-78% היו מעוניינים בקורס בשפה האנגלית.

עמדות וסטראוטיפים לשוניים

עמדות חיוביות מאוד הובעו כלפי השפה הרוסית ($M=4.40$; $S.D=0.79$) וכלפי שימור הרוסית ($M=4.36$; $S.D=0.73$) אך עמדות חיוביות הובעו גם כלפי העברית ($M=3.39$; $S.D=1.18$), עם מוטיבציה גבוהה יחסית להשתלב בחברה הישראלית ($M=3.66$; $S.D=0.99$). באשר ליוקרת השפה העברית לעומת הרוסית, נמצא כי העברית נתפסת כשפה בעלת יוקרה גבוהה בהרבה מזו של הרוסית, בעיקר במדדים חברתיים וכלכליים, ונתפסת כשפה המובילה לניעות חברתית, מעמד חברתי וסטטוס כלכלי.

בנוסף, למרות העמדות החיוביות מאוד שהביעו העולים כלפי שימוש ברוסית מסיבות שונות (כגון 'תקשורת עם הסבא והסבתא', 'כי חשוב לדעת הרבה שפות', 'כי אפשר לקרוא

ספרות מקור ברוסית) ועל אף העובדה שחלק מההורים שולחים את ילדיהם לשיעורים פרטיים ברוסית (במסגרת בתי ספר פרטיים אחר הצהריים), רבים מהעולים חושבים שהרוסית לא תישמר. הרוב מאמינים שהרוסית תיעלם אחרי שני דורות (37%) או לכל היותר שלושה דורות (43%); איבוד התרבות, לעומת זאת, ייקח זמן רב יותר (שלושה-ארבעה דורות – לדעת 35%, חמישה דורות – לדעת 32%). אחד מהמרוויינים סיכם זאת כך: 'אנחנו לא שונים מכל העליות האחרות שאיבדו את השפות שלהם, אנחנו כבר מתקדמים בכיוון'.

רשתות חברתיות

העולים מדווחים על קשרים חברתיים רבים יותר עם דוברי רוסית מאשר עם דוברי עברית, אך נמצא קשר חיובי בעוצמה רבה בין זמן שהיה בישראל לבין קשרים חברתיים עם ישראלים ותיקים, דהיינו ככל שזמן שהיה בישראל רב יותר, הקשרים החברתיים עם ישראלים ותיקים רבים אף הם. קשרים אלו מובילים לשיפור משמעותי של היכולת הלשונית בעברית ולשימוש נרחב בעברית בחיי היומיום, בכלל זה בהקשר הביתי.

זהות

תחושת הזהות החזקה ביותר אצל העולים, שעלתה ממחקר זה, היא הזהות היהודית ($M=3.69$; $S.D=1.42$), אחריה הזהות הרוסית ($M=3.19$; $S.D=1.44$), ולבסוף הזהות הישראלית ($M=2.77$; $S.D=1.31$).

הזהות הישראלית נמצאה כחזקה יותר בקרב אלו שעלו לישראל בגיל צעיר יותר. בבדיקת הקשר שבין זהות לידע לשוני ושימושים לשוניים נמצא, כי ככל שהזהות הישראלית גבוהה יותר כך גבוהים יותר הידע הלשוני בעברית והשימוש בעברית בחיי היומיום, וקטנים הידע והשימוש ברוסית.

משתני רקע

מבין כל משתני המחקר, כולל משתני הרקע הרבים שנבדקו, נמצא כי המשתנים בעלי ההשפעה החזקה ביותר על הידע הלשוני והשימוש הלשוני של העולים הם:

- א. לימוד במערכת החינוך בישראל ולו חלקי וקצר בלבד;
- ב. שירות צבאי, ללא קשר למשך השירות;
- ג. מיצב סוציו-אקונומי המורכב מרמת השכלה, יוקרת מקצוע ורמת שכר. במילים אחרות, עולים שלמדו במערכת החינוך בישראל, ששירתו בצבא ושהם בעלי מיצב חברתי גבוה יותר (בנטרול שנת עלייה וגיל) יודעים יותר עברית ועושים שימוש תדיר בעברית בכל תחומי החיים, בכלל זה ההקשר הביתי, ופחות ברוסית. יש לציין כי לא נמצאו הבדלים מובהקים בידע ובשימוש הלשוני בין עולים מהרפובליקות האירופיות לעומת העולים מהרפובליקות האסיאתיות.

ממצאי המחקר מצביעים על נטייה לאיבוד הרוסית, וזאת על אף מאפייניה הייחודיים של העלייה מחבר העמים והגורמים הרבים, שעשויים היו לתמוך בשימור שפת האם והיווצרות דו־לשוניות מוסיפה. דו־לשוניות מוסיפה (additive bilingualism) מוגדרת כ־:

1. יכולת לשונית גבוהה בשתי השפות לאורך זמן (בלי קשר לגיל וזמן שהייה בארץ);
  2. שימוש בשפת האם בכל תחומי החיים ובעיקר בהקשר הביתי;
  3. זהות אתנולווגוויסטית חיובית ועמדות חיוביות כלפי שתי השפות והתרבויות.
- הממצאים מצביעים על כך שהיכולת הלשונית ברוסית לא נשמרה לאורך זמן, שכן בפחות מעשר שנים חלה כבר ירידה משמעותית בידיעת הרוסית בקרב הדור הצעיר – עולים שעלו לישראל בגיל 9–13. ממצא זה מפתיע קמעא, שכן עולים אלו הגיעו לישראל כשהם כבר יודעי קרוא וכתוב ברוסית ברמה נאותה, אחרי שלמדו שנות לימוד אחדות ברוסית בברית המועצות לשעבר והגיעו לישראל כשהם אוריינים בשפה זו.
- ממצא נוסף המעיד על תהליך של איבוד שפת האם הוא חדירתה של העברית להקשר הביתי, כמעט ללא קשר לגיל העולה ולזמן שהותו בישראל. מחקרים בעולם בתחום של שימור שפה מצביעים על כך שכאשר השפה החדשה חודרת לתחום הבית (home domain), זוהי נקודת המפנה בדרך לאיבוד שפת האם, שכן הבית הוא המקום האחרון שתומך בשימור השפה (Fishman, 1989).

העדפותיהם הלשוניות של העולים באו לידי ביטוי הן בשאלה הנוגעת לחשיבות ידע בשפות והן בנוגע לרצון להשקיע בלימוד השפה. באופן גורף למדי טענו העולים שהם מעוניינים בלימוד השפה האנגלית, בנוסף לשפה העברית. צורך זה בלימוד שפה נוספת מצמצם באופן טבעי את יכולתם ומשאביהם של העולים להשקיע בשימור שפת האם. לפיכך, שימור הרוסית נדחק והופך למשני לנוכח המציאות.

זהותם של העולים מחבר העמים מתפצלת לשלושה, ומעניין לציין שהזהות היהודית דורגה על ידם במקום הראשון, ולא הזהות הרוסית. הזהות הישראלית דורגה אחרונה ונמצאה כחזקה בעיקר בקרב הדור הצעיר. הזהות היהודית, אם כן, היא המחברת את העולים להקשר הישראלי, אם כי זהות זו היא סבילה בעיקרה ולא פעילה (Gitelman, 1991).

לבסוף, המשתנים שנמצאו כמשפיעים ביותר על ירידה בידע ובשימוש ברוסית הם משתנים שלא ניתן להימנע מהם וסביר להניח שיתרחבו יותר עם השנים בקרב העולים: שירות צבאי חובה, לימוד במערכת חינוך בעברית, שאיפה לניעות חברתית וכלכלית ואף קשרים חברתיים עם דוברי עברית.

ממצאי המחקר הנוכחי מראים כי לעולים עמדות חיוביות כלפי שתי השפות – עברית ורוסית כאחת – והם הביעו את רצונם לשמר את שפתם ותרבותם. ממצא זה תומך אמנם בתופעת שימור השפה, אך מחקרים מראים כי עמדות חיוביות בלבד אינן ערובה לשימור שפה, שכן הקשר שבין עמדות (כלפי שימור) לבין התנהגות (שימור בפועל) הוא חלש מאוד. עמדות הן אחד המשתנים החלשים בניבוי שימור שפת אם (Edwards, 1994). ואכן, ממצאי המחקר המוצג כאן מראים כי העולים עצמם ספקנים באשר לסיכויי השפה הרוסית

להשתמר ורבים טענו כי אינם מאמינים ששימור השפה יצליח מעבר לדור או שניים. בנוסף, יש לציין כי העולים הביעו עמדות חיוביות ביותר גם כלפי השפה העברית וכלפי השתלבותם בישראל.

לסיכום, ממצאי מחקר זה מצביעים על כך שעל אף רצונם של העולים לשמר את שפתם, קיים סיכוי רב שגם עלייה זו תאבד את שפתה הראשונה, בדומה לעליות קודמות בישראל. מאחר וידוע כיום שרכישת השפה השנייה אינה חייבת לבוא על חשבון שפת האם של המהגר וכי שימור שפות האם אינו מתנגש עם תרבות מוצלח, הסתגלות למקום ואינטגרציה חברתית והוא אף בעל יתרונות רבים, יש לעודד שימור שפות אם ולפעול לשימורן (Berry, 1980). פעולות לעידוד שימור שפות אם חייבות להיעשות ברמה מערכתית, הכוללת בעיקר את ההקשר הבית-ספרי.

מקורות

לשם א' וסיקרון מ' (1998). מבוא, בתוך א' לשם ומ' סיקרון (עורכים), **דיוקנה של עלייה: תהליכי קליטתם של עולי ברית המועצות לשעבר 1990-1995** (עמ' 442-462). ירושלים: מאגנס.

משרד החינוך, התרבות והספורט (1996). **מדיניות לשונית בישראל (חוזר מנכ"ל)**. ירושלים.

Ben-Rafael, E. (1994). **Language, Identity, and Social Division**. Oxford: Clarendon Press.

Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In A. M. Padilla (Ed.), **Acculturation: Theory, Models, and Some New Findings** (pp. 9-25). Boulder, CO: Westview.

Central Bureau of Statistics (2001). **Statistical Abstracts of Israel**, 52, Jerusalem.

Cummins, J. (2001). **Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire**. Clevedon: Multilingual Matters.

Edwards, J. (1994). **Multilingualism**. London: Routledge.

Fishman, J. A. (1989). **Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective**. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

Fishman, J. A. (1991). **Reversing Language Shift**. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

Gitelman, Z. (1991). The evolution of Jewish Culture and Identity in the Soviet Union. In Y. Ro'i & A. Beker (Eds.), **Jewish Culture and Identity in the Soviet Union** (pp. 3-26). New York: New York University Press.

Lambert, W. E. (1975). Culture and language as factors in learning and education, In A. Wolfgang (Ed.), **Education of Immigrant Students: Issues and Answers** (pp. 55-83). Toronto: OISE.

Shohamy, E. (1994). Issues of language planning in Israel: Language and ideology. In R. D. Lambert (Ed.), **Language Planning Around the World: Contexts and Systemic**, 6 (pp. 131-142). Washington, DC: The National Foreign Language Center.

Spolsky, B. (1996). Hebrew and Israeli identity. In Y. Suleiman (Ed.), **Language and Identity in the Middle East and North Africa** (pp. 181-189). Richmond: Curzon Press.